

MOŽE LI POSTAVLJENJE NASLEDNIKA TESTAMENTOM BITI USLOVLJENO IZDRŽAVANJEM ZAVEŠTAOCA I NJEGOVOG BRAČNOG DRUGA

U v o d

Ovo pitanje postavilo se je u našoj sudskoj praksi nakon donošenja Zakona o nasleđivanju iz 1955. godine. Pozivajući se na odredbe tog zakona, sudska praksa je, u većini slučajeva, dala afirmativan odgovor, a takav stav je pobuda za ovu raspravu, jer smatramo da se time vrši ozbiljna deformacija testamenta kao pravnog akta mortis causa u našem pravu, odnosno našim pravima danas. Teorija naslednog prava do sada nije dala svoj sud o tome, ako se ne uzme u obzir nekritično citiranje afirmativnih sudskih odluka o ovome slučaju.¹⁾ No, pre nego što izložimo svoj kritični stav, dajmo reč sudovima.

Pozivajući se na propis čl. 33 stav 2 Zakona o nasleđivanju (u daljem tekstu: ZN) o tome da zaveštalac „može u pojedinim odredbama testamenta postaviti uslove” i na stav 3 istog člana da se „nemogućí, nedozvoljeni i nemoralni uslovi smatraju kao da ne postoje”, sudovi su, u ogromnoj većini slučajeva, tretirali takvo postavljenje kao postavljenje pod uslovom. Evo osnovnih stavova o tome.

Kao da je sve počelo famoznom presudom Vrhovnog suda Hrvatske Gž-1796/56 od 11. 10. 1956. godine, kojom se je raspravljalo o dejstvu ugovora zaključenog još 8. aprila 1940. godine. Pošto je našao da „valjanu oporuku može sadržavati i isprava o dvostranom pravnom poslu, ako su održane formalnosti koje zakon traži za valjanost oporuke”, i da su održane takve formalnosti, Sud ističe da se i po sadržaju radi o oporuci a okolnost da je tuženik (davalac izdržavanja) „prihvatio očitovanje” testatora nije odlučna, jer zaveštalac nije bio time vezan”. Uprkos tomé što se nije mogao primeniti propis člana 243 stav 3 ZN, jer nije postojao dopušten ugovor o nasleđivanju, Sud je našao da je testator tako raspolagao mortis causa (testamentom) „*jer mu tuženi već petnaest godina pomaže u gospodarstvu i neguje ga u bolesti. delom kao motiv (za prošlo vreme) a delom kao uslov (za buduće vreme do ostaviteljeve smrti).*”²⁾

¹⁾ Vidi Kreč-Pavić: Komentar Zakona o nasleđivanju sa sudskom praksom, Narodne novine, Zagreb, 1964. str. 265—267. i Nasledno pravo u praksi, Priručnik sudske prakse, priredio prof. Dr Momčilo Kurdulija, Službni list SFRJ, Beograd, 1975. godine, str. 141—149.

²⁾ Zbirka sudskih odluka, knjiga I, sveska 3. br. 661.

Presudom Saveznog vrhovnog suda Rev. 1957/59 (Pravosudni bilten) izrečeno je: „Izjava zaveštaoca kojom određuje obavezu nasljednika da njega do smrti čuva, imanje mu obrađuje i snabdeva namirnicama, u slučaju bolesti neguje i čuva kao roditelja, te kao nagradu za to nasledi imovinu zaveštaoca, izražava pobudu ostavioca zbog koje imenuje nasljednika a istovremeno određuje uslov testamenta. Zakonski nasljednik može osporavati dejstvo testamenta zbog neispunjenja uslova ako testamentalni nasljednik nije vršio obaveze određene testamentom”.

Isti sud, presudom Rev. 1343/62 od 22. 6. 1962. godine, ide dalje i izriče: „Svaka obaveza naložena testamentom u granicama dozvoljenog i mogućeg deluje kao uslov, ako je to bila namera zaveštaoca. Odredba testamenta kojom se nasljedniku nalaže da ostavioca i njegovu ženu čuva i obrađuje imanje važi kao raskidni uslov”.³⁾

Vrhovni sud Jugoslavije u presudi Rev. 2398/63 od 22. 1. 1964. godine ponavlja stav o uslovu kod ovakvih raspolaganja mortis causa i dodaje: „Kada tuženi taj uslov nije ispunio onako kako je predviđeno u testamentu, on nema pravo da nasleđuje po tom testamentu. Pri tome je irelevantno iz kojih razloga tuženi nije ispunjavao svoju obavezu po testamntu prema pok. C. i njegovoj supruzi M., a posle smrti C. prema tužilji M., *kao što je irelevantno i pitanje krivice zbog neispunjenja uslova na nasleđivanje po testamentu*. Ta bi pitanja eventualno mogla biti od značaja u slučaju traženja vraćanja izvršenih davanja odnosno oraćanja naknade štete, ako bi inače za to bilo zakonskih osnova”.⁴⁾

Vrhovni sud Slovenije presudom Rev. 55/62 od 8. 5. 1962. godine dodaje na ovu temu: „Oporuku, kojom se oporučnom nasljedniku naloženo ispunjavanje obaveza već za života oporučitelja, mogu zakonski nasljednici pobijati ako oporuči nasljednik nije ispunio obavezu”.⁵⁾

Vrhovni sud Srbije, Odeljenje Novi Sad, svojom presudom GŽ-676/65 odbija prigovore o fiktivnom testamentu i izriče: „Time što je ostavilac u testamentu obavezao nasljednika da ga za uzvrat neguje i izdržava, testament nije prestao biti jednostrani pravni posao (čl. 88 ZN) iako je nasljednik obavezu iz testamenta izvršio”.⁶⁾

Vrhovni sud Crne Gore imao je hrabrosti da se svojom odlukom GŽ-100/58 od 19. 1. 1962. godine suprotstavi gornjim stavovima, presuđujući: „Izjava koju je zavještalac dao pred sudom i njome svu svoju imovinu za slučaj smrti zavještao određenim licima koje je pretihodno doveo u svoju kuću, ne može se smatrati testamentom kada se iz njenog sadržaja vidi da su ta određena lica obavezna da odnosnu imovinu obrađuju i da zavještaoca i njegovu ženu do njihove smrti paze i izdržavaju kao svoje roditelje i da ih poslije smrti sahrane, već se takva izjava ima smatrati kao ugovor o doživotnom izdržavanju, bez obzira na njen naziv i na to da ju je potpisao samo zavještalac.”⁷⁾

³⁾ ZSO knjiga VII, sveska 2., broj 150.

⁴⁾ ZSO knjiga IX, sveska 1, broj 13.

⁵⁾ Poročilo, br. 12. za 1962. (cit. po Kreč-Paviću).

⁶⁾ Glasnik Adv. komore APV br. 1/66.

⁷⁾ „Pravni zbornik” Titograd, broj 1/60.

Isto pitanje pojavilo se u sudskoj praksi i kao okolnost za određivanje nasljednika u smislu čl. 89 ZN. Rešenje Vrhovnog suda NR Hrvatske Gzz-108/57 od 17. 10. 1957. godine izriče da je nasljednik u oporuci dovoljno određen rečima: „Ostavljam onome ko me dohrani i sahrani“⁸⁾ a Vrhovni sud Srbije presudom GŽ-3101/63 od 14. 11. 1963. godine izriče da nasljednik nije određen kad zaveštalac izjavi da imovinu ostavlja onom od svoje dece koje ga dočuva.⁹⁾ No, ovo je drugi aspekt pitanja i mi u to nećemo ovom prilikom ulaziti.

Teoretske implikacije pomenutog stava su mnogostruke. Ukazaćemo na neke od njih, koje će biti dovoljne da ilustruju neodrživost ovakvih stanovišta sudova.

I. Motiv kod testamenata

1. Uopšte o motivu

U teoriji postoji spor o tome da li je pobuda, motiv (motivum) sadržaj pravnog posla ili nije. Pri tome, ona redovno ima u vidu pravne poslove inter vivos, a motivima kod testamenata se veoma malo bavi,¹⁰⁾

Rezimirajući teoretska gledišta i Nacrt zakona o obligacijama i ugovorima, možemo istaći da je značaj motiva različit kod pravnih poslova inter vivos, odnosno ugovora i kod pravnih poslova mortis causa, odnosno testamenata.

„Pobuda iz kojih je ugovor zaključen ne utiče na njegovu punovažnost. Ali ako je nedozvoljena pobuda odlučila jednog ugovarača da zaključi ugovor, i ako je to drugi ugovarač znao ili je mogao znati, ugovor će biti bez dejstva“ (član 34 Nacrta zakona o obligacijama i ugovorima). Dakle, motiv, kao i zabluda o motivu (error in motivo) kod ugovora je irelevantna. Čak i nedozvoljena pobuda jedne ugovorne strane, nema uticaja, shodno načelu savesnosti i poštenja. Tek nedozvoljena pobuda (protivzakonita ili protivmoralna), za koju zna i drugi ugovarač čini ugovor „bez dejstva“.

Što se testamenata tiče, u Rimu i u današnjim romanskim pravima, motiv je sadržaj pravnog posla. Naime, ovde se razlika povlači između teretnih i dobroćinih pravnih poslova. Kod teretnih pravnih poslova motiv je irelevantan, dok je kod dobroćinih suprotno. Besplatno raspolaganje (poklon ili postavljenje za nasljednika ili legatara) u korist nekog lica vrši se uvek zbog nekih naročitih razloga. Niko, dakle, ne čini dobroćinstva bez razloga. Motiv je, ovde, unutrašnja pobuda, razlog, koji je naveo zaveštaoca da sastavi testament, odnosno da ga sastavi sa sadržajem koji mu je dao.¹¹⁾ Za testamente ovo propisuje

⁸⁾ ZSO knjiga II, sveska 3, broj 614.

⁹⁾ ZSO knjiga VIII, sveska 3, broj 313.

¹⁰⁾ Dr M. Vuković: Opći dio građanskog prava, knjiga II, Zagreb 1960. str. 265—266. i str. 315—316. dr Vojislav Spaić: Osnovi građanskog prava, Opšti dio, Sarajevo. 1961. str. 271—272.

¹¹⁾ Kreč-Pavić: Komentar ZN, str. 192, dr A. Finžgar: Dedno pravo, Ljubljana, 1962. str. 90.

izričito i naš Zakon o nasleđivanju (čl. 65 stav 4) a tako i novi republički i pokrajinski zakoni o nasleđivanju: „Raspologanja testamentom su ništavna i kad postoji zabluda o činjenicama koje su pobudile zaveštaoca da učini ta raspologanja”. Dakle, ovde je i zabluda o motivu (error in motivo) relevantna.

Međutim, nedozvoljena pobuda bi i kod testamenata bila od uticaja, shodno propisu čl. 10 Nacrta zakona o obligacijama i ugovorima o primeni odredbi za ugovore i na druge pravne poslove. Pobuda se kod testamenta očituje redovno kroz cilj koji zaveštalc želi postići, pa se posredno dolazi i do motiva, ako nije izričito izražen.

2. Izdržavanje zaveštaoca kao motiv

Da li i ukoliko izdržavanje zaveštaoca može biti motiv za testiranje u korist davaoca izdržavanja? Odgovor na ovo pitanje može biti dvojak, zavisno od toga da li se izdržavanje zaveštaoca postavlja kao uslov ili ne. U sudskoj praksi je izdržavanje motiv bez obzira na ovu okolnost.

Izdržavanje zaveštaoca može biti moralna i dopuštena pobuda za testiranje u korist davaoca izdržavanja. Davalac izdržavanja to čini iz porodične solidarnosti, zbog postojanja braka ili iz ljubavi prema zaveštaocu. On to čini dobrovoljno, iako napr. spada u kategoriju zakonskih obveznika izdržavanja. Zakonska obaveza izdržavanja, kao što znamo, može biti vršena na različite načine. Posebna pažnja i ljubav prema zaveštaocu izražena kroz staranje o zaveštaocu može da bude pobuda i da zaveštalc, rukovodeći se njome testira u korist davaoca izdržavanja. Ova pobuda se realizuje putem nastojanja zaveštaoca da testamentalnim raspologanjem uzvрати zahvalnost takvom licu, da na dobro odgovori dobrim, da nagradi trud i dobrotu tog lica (animus donandi). To je cilj zaveštaoćevog raspologanja, a pobuda je čisto moralne prirode. Izdržavanje i testiranje su međusobno potpuno odvojeni i neuslovljeni akti, mada je motiv bitan element pravnog posla (testamenta).

Sasvim drukčije stoje stvari, pa i druge pobude, koje povlače i drugu pravnu kvalifikaciju, kad je zaveštalc već doveo ili dovodi u svoju kuću honorisanog, ili ga bez toga obavezuje da zaveštaoca, i eventualno njegovog braćnog druga, izdržava do smrti, pa od izvršenja te obaveze čini zavisnim postavljenje davaoca izdržavanja za svog naslednika. Zaveštaoćevo raspologanje nije motivisano dobroćinstvom prema honorisanom a cilj zaveštaoca nije da obdari besplatnim raspologanjima ovo lice. Zaveštalc se ne odužuje za učinjeno i dobrotu, već traži da se prema njemu učini raspologanje od strane postavljenog, odnosno da postavljeni naslednik unapred zasluži (i plati) nasleđe. Zaveštalc testira u korist honorisanog ne iz drugih pobuda, već isključivo zbog obaveze davaoca izdržavanja i, što, ako hoće da obezbedi svoje izdržavanje, mora za to platiti naknadu. Zato je njegovo testamentalno raspologanje u stvari protivčinidba, koja objašnjava razloge zbog kojih se njemu pruža izdržavanje. Ovde se samo formalno pojavljuje testament, dok testamenta u materijalnom smislu nema, niti

se želi od obeju strana. Zaveštalac ne može postići svoj cilj bez pristanka davaoca izdržavanja, jer se izdržavanje ima odmah vršiti. Takav pristanak daje se usmeno. Bez tog pristanka davaoca izdržavanja zaveštalac ne bi testirao uopšte ili na ovaj način. *Pobuda zaveštaočevog testiranja nije izdržavanje koje mu pruža honorisani (jer tek treba da bude pruženo) već sopstveno izdržavanje.*

Sudovi su očito pomešali motiv i uslov. Naročito je neodrživ zaključak: ako je činjenica izdržavanja dozvoljena kao motiv testiranja, onda je dozvoljena i kao uslov.

II. Potestativni uslovi u testamentu

1. Dopuštenost takvih uslova

U teoriji se još od Rima vodi polemika o tome da li je potestativni uslov (*condiciones potestativae*) valjan uslov pravnog posla ili to nije nikakav uslov. Pristalice se pozivaju na Ulpianovu formulu (D. 45, 1, 17); „*Stipulatio non valet in rei promittendi arbitrium collata condicione*”, tj. ništava je obligacija ako je dužniku ostavljeno da po svojoj volji opredeli uslove njenog izvršenja.

U teoriji i praksi naslednog prava valja, s obzirom na karakter i sadržinu uslova, razlikovati dve grupe potestativnih uslova.

Čisto potestativni uslovi su oni čija je sadržina čista volja. Oni se pojavljuju u dve varijante:

a) Čisto potestativni uslovi su oni čije ispunjenje ili neispunjenje (pozitivan ili negativan uslov) zavisi od volje honorisanog lica (postavljenog naslednika ili legatara) da bude naslednik ili legatar. Napr. *Sempronius heres esto, si voluerit*. Takav uslov i nije uslov u pravnom smislu reči, jer se nasledno pravo stiče voljom sticaoca, pa je takav uslov bezvredan.

Drugu grupu čisto potestativnih uslova čine oni čije ispunjenje ili neispunjenje zavisi od volje kojeg trećeg lica. Poslužimo se opet primerom iz rimskog prava: *Sempronius heres esto, si Titius voluerit*. Takav testament pada i ne proizvodi dejstvo jer institutio heredis nije produkt testatorove volje, već volje trećeg lica.

Drugu grupu potestativnih uslova čine oni uslovi koji imaju za predmet neku radnju honorisanog u širem smislu. Oni se takođe pojavljuju u dve varijante:

a) Uslovi koji se tiču načina života, ponašanja honorisanog. Redovno su negativni, kao npr. da ne stupi u brak sa nekom osobom, da ne pije, da ne puši i sl.

b) Uslovi čija je sadržina jedna obligaciona radnja honorisanog, tj. da nešto da, čini, ne čini ili trpi. Ovakvi uslovi stvaraju imovinsku korist za treća lica. S obzirom na to, nikako ne mogu biti uslovi u korist zaveštaoca. A upravo je takav uslov izdržavanje zaveštaoca. O prirodi i ovlašćenjima u vezi sa ovakvim uslovima govorićemo kasnije pod naslovom „*condicionis implendae causa datum*”.

Potestativni uslovi, u napred iznetom smislu, su predmet kritike i u savremenoj epohi. Danas mnogo više nego ranije. O potrebi njio-

vog sužavanja iznose se mnogi argumenti. Sloboda testiranja priznata u savremenom pravu omogućava zaveštaocu da raspolaže svojom imovinom mortis causa široko po svom nahođenju. Svi zakonodavci favorizuju poslednju volju u tom pravcu, ograničavajući je jedino ustanovom nužnog dela. U vezi sa slobodom raspolaganja nastaje pitanje, treba li zaveštalac da ide preko toga, tj. treba li mu dopustiti da posredstvom raspolaganja mortiscausa utiče na način života i slobodu radnji obdarenih lica; ograničavajući, na taj način, njihovu slobodu.¹²⁾ Za račun imovinske koristi, koja za zaveštaoca ne predstavlja ništa, jer umrli ne može dobra poneti u grob, naslednici i legatari moraju da žrtvuju deo svoje slobode. Pitanje ima, svakako, društveno-političke i moralne dimenzije. Odgovor na njega nije lak i ne može se dati shodno šemi „crno-belo”, već se imaju vršiti kompromisi između potrebne slobode raspolaganja i isto tako potrebne slobode naslednika. Jedno je sigurno, po shvatanju uslova u našoj sudskoj praksi, koja dopušta i takve uslove koji to nikako ne mogu biti, izgleda, da je ovakav uticaj ostavioca dosta jak i širok. Mi plediramo za što veće sužavanje potestativnih uslova bili oni pozitivne ili negativne prirode.

2. O tzv. kaptatornim raspolaganjima

Želeći da po svaku cenu očuvaju besplatnost testamentalnih raspolaganja, s jedne, i slobodu volje kod testamentata, s druge strane, rimski pravници su razvili učenje o tzv. kaptatornim raspolaganjima. Takvim su smatrali raspolaganja pod uslovom da honorisani sa svoje, strane učini kakvo raspolaganje (ili nešto učini) bilo inter vivos ili mortis causa u korist testatora li trećeg lica, koje je označeno u testamentu (institutio captatoria). Čitava ustanova dobila je naziv po uslovu, koji se smatra kaptatornim, od capture-hvatati, pa se i sam uslov naziva kaptatornim (condicio captatoria).¹³⁾

Kaptatorni uslov dovodio je do ništavnosti testamentata, ali se pisci razlilaze u razlozima ništavnosti.

Po jednim testament pada, jer je pobuda testatora bila sperklativna i nemoralna.¹⁴⁾

Po drugima, takvo je raspolaganje protivno načelu slobode testatorove volje, odnosno slobode volje kod pravnih poslova inter vivos. Jasno ne testatorove volje, već volje honorisanog lica.¹⁵⁾

Po trećem gledištu, koje zastupa poznati francuski teoretičar-civilista Henri Capitant, razlog ništavnosti takvog testamentata je u tome što kod takvog testamentata na strani zaveštaoca ne postoji namera darežljivosti (intention libérale), već naplatno raspolaganje. Dakle, pravni posao inter vivos, mada to on nije rekao.¹⁶⁾

¹²⁾ Prof. dr Brigitte Keuk: Der Erblasserwille post testamentum. Zur Unzulässigkeit des testamentarischen Potestativbedingung, Zeitschrift für das gesamte Familienrecht, 1/1972. str. 9 i sl.

¹³⁾ Sohm-Mitteis-Wenger: Institutionen, München und Leipzig, 1923. str. 600. dr B. Eisner-Horvat: Rimsko pravo, Zagreb, 1948. str. 490. Pandekte od L. Arndts Ritera, knjiga IV i V Beograd, str. 1198 i 1201.

¹⁴⁾ Arndts, cd, str. 1197.

¹⁵⁾ Sohm-Mitteis-Wenger, cd, str. 449.

Teorija o kaptativnim raspolaganjima izgubila je na značaju još tokom srednjeg veka uvođenjem ugovora o nasleđivanju i zajedničkog testameta.¹⁷⁾ Ugovor o nasleđivanju redovno sadrži kaptatorni uslov izdržavanja, jer niko neće vezivati svoju poslednju volju bez odgovarajuće naknade. Zato u pravima u kojima je ugovor o nasleđivanju dopušten, on ima izrazitu kaptatornu formu. Zajednički testament takođe se može zaodnuti u formu kaptativnog testameta, koji je jedna varijanta tog oblika testameta. Takav testament imamo kada je svako raspolaganje uslovljeno drugim, npr. jednog bračnog druga prema drugom, mada je izbegnuta forma ugovora. Dakle, nemamo ugovor o nasleđivanju već kaptativni (zajednički) testament. Posledice su skoro iste, bez obzira na formu pravnog akta.

Protiv koncepcije da se kaptativna raspolaganja imaju smatrati kao jedna vrsta raspolaganja protivna običajima i moralu, u nemačkoj teoriji ustaje još jedino Dernburg, ističući da se ona ne mogu jednostavno smatrati samo protivna običajima,¹⁸⁾ dok ih današnji pisci i ne spominju.

Nešto drukčije je u Francuskoj, u kojoj su rimske tradicije mnogo jače izražene. Teorija o kaptativnim raspolaganjima, mada u modifikovanim oblicima, razlaže se u dva pravca:

Prvo, kroz nastavljajanje captation u materiji libéralité (obuhvatajući sva dobročina raspolaganja: poklone i testamentalna raspolaganja). Pothier je shvatio captation u vrlo širokom smislu pozajmljivanjem iz rimskih izvora. Za njega je jedno raspolaganje takvo kada je učinjeno u nameri da se njegov korisnik obaveže da sa svoje strane testira u korist raspolagača, pa su takva raspolaganja ništavna. Ordonsom iz 1735. godine i formalno je bila priznata tužba ništavnosti zbog captation i suggestion. Kasnije, krajem starog prava, ova strogość u suzbijanju captatorskih raspolaganja je bila ublažena. Danas se pod captation razume jedna specijalna vrsta prevare (dol): da bi se izazvalo neko lice da učini libéralité u korist izazivača, pa je vrlo bliska suggestion.¹⁹⁾

Drugo područje sa kojim se ova tema dodiruje jeste područje libéralité pod teretom (la libéralité avec charge). Rimski pravници su kod besplatnih raspolaganja razlikovali dva modaliteta: uslov i nalog (modus), kojim raspolagač može opteretiti honorisanog, bilo u interesu njegovom, bilo u svom sopstvenom interesu, bilo u interesu nekog trećeg. Ovu razliku su ponovili glosatori a takođe i njihovi sledbenici (postglosatori). Furgole i Ricard u svojim Traités upoređivali su ove vrste modaliteta i napravili razlike. Redaktori Code civil-a su, međutim, napustili ovo razlikovanje. Oni su shvatili uslov kao nalog (obavezu korisnika) ili da su raspolaganja učinjena pod uslovom zavisna od volje korisnika. Za ovakva raspolaganja pod teretom (nalogom) shodno

¹⁶⁾ Henri Capitant: De la cause des obligations (Contrats, Engagements unilatéraux, Legs), Troisième édition, Paris, 1927. s. 122.

¹⁷⁾ Arndts, cd. str. 1201.

¹⁸⁾ Dr H. Dernburg: Das bürgerliche Recht des Deutschen Reichs und Preussens, Fünfter Band: Deutsches Erbrecht, Halle a. S. 1905. str. 130.

¹⁹⁾ Planiol-Ripert: Traité pratique de droit civil français, Tome V. Paris, 1957. str. 270.

važe odredbe art. 955, 956 i 1046 Code civil-a o opozivanju poklona i legata zbog neizvršenja tereta naloženog poklonoprincipu ili legataru, a princip je dat u art. 1184 Code civil-a za sinalagmatične ugovore.²⁰⁾ Eto uzora našoj sudskoj praksi. No o tome kasnije.

Učenje o kaptatornim raspolaganjima ima poseban značaj za naše pravo, budući da ono ne poznaje niti ugovor o nasleđivanju, niti zajednički testament. Naša teorija može dalje da razvija ovo učenje, primenom ciljnog (teleološkog) metoda tumačenja. Nasuprot tom zanemarenom dugu, sudska praksa nam obilato pruža materijal o postojanju takvih raspolaganja, kao što je uslov izdržavanja zaveštaoca od strane honorisanog. Pri tom valja naglasiti, da rimsko pravo, usled krutosti forme pravnih poslova u ondašnje vreme, nije moglo šire da razvije učenje o posledicama ovakvih radnji.

3. Conditionis implendae causa datum

Pod ovim nazivom u Rimu označavan je specifični sukcesor: sticanje trećeg lica na osnovu ispunjenja uslova, koje je zaveštalac postavio nasledniku ili legataru. Npr. zaveštalac A. postavlja za naslednika lice B. pod uslovom da on isplati licu C. 5.000 din. Naime, kao korisnici iz zaostavštine po osnovu naredbe poslednje volje mogli su se pojaviti naslednici (heres scriptus), legatari, fideikomisari, korisnik iz donatio mortis causa i drugi korisnici nazvani skupnim imenom mortis causa capio, među kojima je korisnik iz ispunjenja uslova najvažniji.²¹⁾

Ustanovu conditionis implendae causa datum poznaje i pandektno pravo a, preko njega, ona je ušla u teoriju i praksu savremenih država, s tim da joj teorije pojedinih zemalja poklanjaju manju ili veću pažnju. Naročito je razvijena u nemačkoj teoriji i praksi. Svaki udžbnik naslednog prava u Saveznoj Republici Nemačkoj manje ili više detaljno obrađuje ovu ustanovu.²²⁾

U rimskom, kao i u današnjem nemačkom pravu i teoriji, ističe se, da je položaj trećeg lica u osnovi sličan položaj legatara, ali se od njega i razlikuje:

a) Ono što je najvažnije, to je da legatar stiče tražbeno pravo iz legata, dok korisnik iz ispunjenja uslova ne stiče nikakvo pravo,

b) Svaki legat ima samostalnu egzistenciju. Tako napr. ako je legatar B. opterećen legatom u korist lica C (sublegatum), legatar C. ima pravo da traži izvršenje legata i za slučaj da legatar B. ne stekne legat sa bilo kog razloga (čl. 95 ZN, odnosno čl. 90 ZN, odnosno čl. 90 ZN Srbije). Korisnik iz ispunjenja uslova nema samostalnu tražbinu. Ona stvarno zavisi od volje uslovno postavljenog. Ona pada ako uslovno postavljeni ne može li neće da nasledi, odnosno ne ispunji uslov. On nema ni posrednih sredstava da natera honorisanog iz testamenta da uslov ispunji, niti ima pravo na naknadu štete zbog neispunjenja.

²⁰⁾ Henri Capitant, *cd.* str. 449.

²¹⁾ Sohm-Mitteis-Wenger: *Institutionen*, str. 637.

²²⁾ Dr. H. Lange: *Lehrbuch des Erbrechts*, München Berlin, 1926. str. 322. Dr. H. Bartholomeyczik: *Erbrecht*, 8. Auflage, München, 1968. str. 304. Enneccerus-Kipp-Wolf-Helmuth Coing: *Erbrecht*, 1965. str. 345 ff.

c) Legat pada, ili se srazmerno smanjuje, zbog izmirenja nužnog dela, dok ova korist pada u slučaju neispunjenja uslova, budući je njegov predmet.

d) Korisnik iz ispunjenja uslova stiže iz zaostavštine, tj. iz onoga što je uslovno postavljeni naslednik stekao iz zaostavštine. Uslovom se umanjuje raspolaganje u korist uslovno postavljenog. Zato ovakvi uslovi spadaju u naslednopravna opterećenja. U nemačkoj teoriji o redovna kao naslednopravna opterećenja naslednika navode legat, nalog i davanje na osnovu ispunjenja uslova. Uslovno postavljeni naslednik je dužan na davanje odnosno radnju samo ako je zaostavštinu primio i u meri njene vrednosti. Davanje pre toga znači kupovanje nasleđa, sa svim posledicama koje iz toga proističu. Naime, moguće je da neko da više a da ne dobije pokriće u nasleđu, odnosno zaostavštini.

S obzirom na ovu ustanovu, koju smatramo da priznaje i naše pravo, davanje na osnovu ispunjenja uslova nikako ne može biti u korist samog zaveštaoca, ali to može biti davanje u korist njegovog bračnog druga. Moguće je da se neko postavi pod uslovom da izdržava zaveštaoćevog bračnog druga. Uslov počinje da proizvodi pravno dejstvo od momenta delacije, tj. od sticanja zaostavštine od strane uslovno postavljenog.

4. Kad se uslov ima ispuniti

Ništavi su uslovi koji se postavljaju s obzirom na prošlost ili sadašnjost. Uslov treba da bude buduća neizvesna okolnost. Dovoljna je i subjektivna procena zaveštaoca o nastupanju ili nenastupanju neke okolnosti. Polazeći od toga, kao i od pravnog pravila iz § 701 AGZ, naši sudovi vrlo široko dopuštaju ispunjenje uslova za života zaveštaoca. Pomenuto pravno pravilo glasi: „Ako se uslov propisan u naredbi poslednje volje zbio još za života zaveštaoćevog, ima se ponoviti posle njegove smrti samo onda, ako se uslov sastoji u kakvoj radnji naslednika ili legatara, koju on može ponoviti”. Ovo pravno pravilo odnosi se na potestativne uslove, ali ne i na sve, već samo na neke:

a) Pomenuto pravno pravilo ima u vidu potestativne uslove koji se tiču ponašanja naslednika ili legatara. Napr. da ima dece, da stupi u brak i sl.

b) Za potestativne uslove koji znače imovinska davanja za postavljenog naslednika ili legatara, odnosno sticanje imovinske koristi za treća, lica to se pravilo ne može primeniti nikako. Jer, ako se ono može primeniti, onda zaveštalc može nekog postaviti za naslednika pod uslovom da mu isplati odmah napr. 200.000 din. ili da toliko plati odmah, ili u određenom roku, njegovom bračnom drugu. Ovo je samo uprošćen jezik izražavanja, jer i izdržavanje koje vrši postavljeni naslednik ima svoju cenu, a, posebno, može da vredi više nego vrednost zaostavštine ili naslednog dela. Svaki takav uslov znači bukvalno kupovinu nasleđa i mora se shodno tome i kvalifikovati. Znači, imovinska korist iz ispunjenja uslova stiže se, kako je ranije navedeno, tek pošto naslednik nasledi i ukoliko nasledi. A ako je korisnik iz ispunjenja uslova sam zaveštalc, onda zaveštalc postaje korisnik iz sopstvene „zaostavštine”!

5. Krivica zbog neispunjenja uslova

Neodrživ je stav sudova o irelevantnosti krivice zbog neispunjenja uslova na nasleđivanje po testamentu. Takvo stanovište odgovara onom u francuskom pravu, u kome se uslov tretira kao teret (nalog) a u našem pravu bi važio za ispunjenje naloga. Još jedna prilika da se ukáže kako naši sudovi mešaju uslov i nalog (modus).

U našoj literaturi je istaknuto da ZN nema odredaba o rešavanju pojedinih pitanja o dejstvu uslova, jer to redovno biva u građanskim zakonicima i da nema smetnje da se prihvate poznata pravila o tome iz AGZ.²³⁾

U napred navedenom smislu se izjašnjava i stav 4 člana 51 Nacrta zakona o obligacijama i ugovorima: „Smatra se da je uslov ostvaren ako njegovo ostvarenje, protivno načelu savesnosti i poštenja, spreči strana na čiji je teret određen, a smatra se da nije ostvaren ako njegovo ostvarenje, protivno načelu savesnosti i poštenja, prouzrokuje strana u čiju je korist određen”.

U ove svrhe, kad je naređeno izdržavanje trećeg lica, potpuno odgovara propis § 2076 BGB o sudelovanju trećeg. Naime, ako uslov pod kojim je poslednjevoljno raspolaganje učinjen pruža koristi nekom trećem, to se u sumnji uzima kao da je već nastupio, ako treći kod nastupa uslova uskrati potrebno sudelovanje.

6. Kad je naložena obaveza uslov

Poznato je da ne mora svaka obaveza naložena testamentom biti uslov. Danas su u uporednom pravu, ako je istaknuto, priznata tri oblika naslednopravnog opterećenja: legat, nalog i uslov, koji znači neko davanje. Savezni vrhovni sud, u napred citiranoj odluci, kaže da se svaka obaveza naložena testamentom ima smatrati kao uslov „ako je to bila namera zaveštaočeva”. Ovaj dodatak ne znači mnogo. Jer, sudovi polaze od pravila da je naložena obaveza u prvom redu uslov, a ne nalog ili legat.

U teoriji i praksi drugih zemalja, uslov se kao teži ne pretpostavlja, već mora biti sadržan u testamentu, a iznalazi se tumačenjem testamenta. Kao teže opterećenje dolazi u slučaju kada se je zaveštalac jasno o tome opredelio.²⁴⁾

Prihvatljivo je jedino stanovište o tome da se uslov kao teža okolnost ne može pretpostavljati, već dolazi u obzir samo kada je nesumnjivo naređen. Pri tome, valja prihvatiti stroga pravila o postojanju uslova. Inače, polazeći od slobodne ocene suda, svaka naložena obaveza u testamentu može se tretirati kao uslov. U tom pravcu mora više da učini i naša teorija.

Gornje shvatanje proizilazi i iz odredbe čl. 90 ZN o tumačenju testamenta. Osnovni metod tumačenja jeste iznalazjenje pravne namere zaveštaoca (subjektivni metod, dogma volje). U slučaju sumnje treba

²³⁾ Kreč—Pavić, cd. str. 258—259. i navedena pravila.

²⁴⁾ Soergel-Siebert: BGB, Band 6. Erbrecht, Kommentar, Stuttgart, 1974. godine, str. 284. a to je opšteusvojeni stav u nemačkoj teoriji i praksi.

se držati onoga što je povoljnije za zakonskog naslednika ili za lice kome je testamentom naložena neka obaveza. Ovo tumačenje u korist dužnika ide u prilog shvatanju da se radi o nalogu ili legata, a ne o uslovu.

7. Raskidni ili odložni uslov

Naša sudska praksa je izrekla da „odredba testamenta kojom se nasledniku nalaže da ostavioca čuva i obrađuje imanje važi kao raskidni uslov”

Rimsko pravo je dopuštalo suspenzivne uslove. Naslednik koji se primi nasleđa, pošto je odložni uslov ispunjen, smatra se da je naslednik od dana testatorove smrti na osnovu principa: *Semel heres, semper heres*, a ne na osnovu toga što bi ispunjenje uslova imalo retroaktivno dejstvo.

Od potestativnih uslova redovno je primenjivan negativni a pozitivni samo u jednokratnim davanjima. Negativni potestativni uslov, koji se odnosi na način vođenja života naslednika, napr. da se oženi ili ne oženi nekom osobom, da ne pije i sl. dovodio je do toga da taj uslov visi za vreme celog života postavljenog naslednika i nasleđe bi pripalo tek naslednicima postavljenog. Pošto je to izazivalo brojne teškoće, pravnik Q. Mucius Scaevola formulisao je pravilo poznato u teoriji kao *cautio Muciana*. Naslednik postavljen pod odložnim negativnim potestativnim uslovom dobijao je nasleđe i pre ispunjenja uslova, ako se bude obavezao i dao jemstvo (*satis datio, cautio*) da nasleđe vrati ako se predviđen uslov ne bi ispunio, tj. ako se ne ponaša shodno uslovu. Garancija se je davala nasledniku koji bi došao na nasleđe umesto uslovnog postavljenog.

AGZ u § 708 predviđa pretvaranje negativnog suspenzivnog uslova u afirmativni raskidni, tj. primenu pravila o *cautio Muciana*, s tim da se umesto kaucije vrši pretvaranje uslova. Nemački BGB ide i dalje i zauzima jedno sasvim prihvatljivo rešenje:

a) Ako je uslov vremenski ograničen, napr. jednokratno davanje ili radnja, onda se u slučaju sumnje smatra kao odložni (§ 2074 BGB).

Aho uslov ima radnju ili ponašanje uslovnog postavljenog koja može da traje celog života ili neodređenog trajanja, onda se, u slučaju sumnje, uslov ima smatrati kao raskidni (§ 2075 BGB).

U napred navedenim propisima sadržana su samo dopunska interpretativna zakonska pravila. Za pojedini slučaj merodavno je uvek ono što zaveštalc naredi. Pravila dolaze do primene u slučaju kada nije jasno šta je zaveštalc naredio u pogledu prirode uslova.

Može li izdržavanje zaveštaoca predviđeno kao uslov da se smatra raskidivim uslovom? Smatramo da ne može a iz sledećih razloga:

a) O raskidivom uslovu može biti reči samo onda kada se radnja, koja znači predmet uslova, ima, ili može, vršiti i nakon sticanja svojstva naslednika. U ovom slučaju, *sticanje svojstva naslednika i ispunjenje uslova vremenski se poklapaju i dalje vršenje izdržavanja je bespredmetno*. Zato se kod ovakvog uslova, kad bi i bio dopušten po zakonu, radi o odložnom a ne o raskidnom uslovu.

b) Ako postavljeni nasljednik ne doživi momenat delacije zaveštaoca, on ne može biti nasljednik a nije ni ispunio uslov izdržavanja zaveštaoca do smrti.

Drukčije stoji stvar sa izdržavanjem zaveštaoćevog bračnog druga:

a) Uslov izdržavanja, kao odložni pozitivni uslov, pretvara se u negativni raskidni uslov, tj. da prestaje svojstvo nasljednika ako se izdržavanje ne vrši. Ovde je to moguće jer zaveštaoćev bračni drug može da nadživi zaveštaoca.

b) Ako zaveštaoćev bračni drug umre pre zaveštaoca, onda je takav uslov nemoguć i, u smislu čl. 88 stav 3 ZN, smatraće se da ne postoji.

III. Pravne posledice nepravih uslova

1. Sankcija za nepravne uslove

Kaptatorni uslovi u Rimu vodili su do rescisije testamenta, za nedopuštene uslove nisu davali kauciju, jer „ius libertatis instringitur”, dok su se, načelno, ostali uslovi smatrali pro non scripta. Pruski ALR, saksonski GZ i skoro svi projekti 19. veka preuzimaju učenje Rima i nepravne uslove smatraju kao pro non scripta. Na tom stanovištu stoji art. 900 Code civil-a i sva romanska prava, § 474 SGZ. U tom smislu je i propis čl. 88 stav 3 ZN: „Nemogući, nedozvoljeni i nemoralni uslovi i tereti, kao i oni koji su nerazumljivi ili protivrečni, smartaju se kao da ne postoje”. Ovakvo rešenje je izraz i rešenje za jednu specifičnu dilemu.

Očito je da testator nije bezuslovno testirao, tj. da raspolaganje kao bezuslovno nije želeo, kao prvo.

Drugo, testator, u traženju kostatovanja nepravog uslova, nije više u položaju da sačini jedno bezuslovno raspolaganje, tj. da koriguje grešku, pa se postavlja pitanje punovažnosti testamenta.

Razumljivo, ova dilema se mora razrešiti tumačenjem testamenta, tj. iznalazenjem koje bi rešenje testator radije hteo kad bi znao za nepravni uslov. Sud bi, shodno propisu čl. 90 ZN, imao da iznalazi pravu nameru zaveštaoca. Rešenje koje je dato u propisu ZN znači jedno dopunsko interpretativno pravilo o tumačenju. Naime, ako se ne može že utvrditi prava namera zaveštaoca, onda se ima uzeti da takvi uslovi ne postoje. To je pravilo da *zaveštalac želi testament bez uslova, tj. pretpostavka da on želi da testament proizvede pravno dejstvo.*

Ako imamo u vidu uslov izdržavanja zaveštaoca, onda je evidentno da zaveštalac ne želi testament bez izdržavanja. Pomoć se mora tražiti u pravnoj kvalifikaciji ovakve izjave zaveštaoca.

2. O simulaciji kod testamenta

Može li testament u formalnom smislu, tj. kao isprava, da prikriva neki drugi pravni posao?

U rimskom pravu, i u starijoj doktrini uopšte, takva mogućnost nije se ni predviđala, zbog toga, jer je postojala stroga (tipska) forma

pravnih poslova i što je tumačenje istih bilo vezano za formu (tzv. tipsko, formularno tumačenje). Volja zaveštaoca bila je potisnuta u drugi plan, a forma, kao njena manifestacija, bila je presudna. Testament kao jednostrana i formalna izjava nije mogao biti tretiran kao ugovor.

U teoriji pandekutnog prava su mišljenja o simulaciji kod testameta podeljena, dok je opšte prihvaćeno da je moguća simulacija kod ugovora o nasleđivanju i čak kod zajedničkih testamenata.

Ima mišljenja da AGZ dopušta simulaciju testameta, s tim što se tumačenjem ima dobiti pravni posao koji se želi.²⁵⁾

U nemačkoj teoriji su mišljenja o simulaciji kod testamenata podeljena. U prilog simulacije govori Lange,²⁶⁾ i Bartholomeyczik²⁷⁾ (Scheintestament), dok protiv simulacije istupaju Dernburg,²⁸⁾ Coing²⁹⁾ i Hans Brox³⁰⁾ a Ferid-Firsching³¹⁾ se veoma nejasno o ovome izjašnjava.

U našoj literaturi je ovo pitanje tretirao predratni civilista Laza Marković. Po njemu, „ko simulira testament, ne ide za tim da prevari ili obmane, nego on hoće da dovede u zabludu izvesna lica, da bi ona poverovala u stvarnost poslednje volje. Uslov je naravno taj, da se iz svih okolnosti vidi, da se radi o jednoj prividnoj izjavi. Simulirani testamenti su ništavni. Ali teret dokazivanja da je testament samo prividan, simuliran, leži na onome, koji to tvrdi”.³²⁾

Iz napred citirane sudske prakse vidi se da je prigovor simulacije testameta bio istaknut u našoj sudskoj praksi, ali su sudovi takve prigovore odbijali kao neosnovane, izuzev Vrhovnog suda Crne Gore. Nama se čini da je, baš po stanovištu sudske prakse, simulacija dopuštena, samo što sudovi nisu dosledni u njenoj primeni. Formalni momenat za našu sudsku praksu uopšte nije bitan, već suština, namera zaveštaoca, odnosno stranaka. Tako, po prvo citiranoj presudi Vrhovnog suda Hrvatske i ugovor može da simulira testament ako su ispunjenje formalne potrebnosti koje zakon traži za testament. Obratno, i sudski testament može da simulira ugovor o doživotnom izdržavanju, kako je to osnovano našao Vrhovni sud Crne Gore. Ipak valja razlikovati postavljenje pod uslovom u korist zaveštaoca i u korist zaveštaoćevog bračnog druga:

1) Uslov u korist samog zaveštaoca, tj. kaptatorni uslov, uvek prikriva neki drugi pravni posao, jer se uvek radi o pravnom poslu inter vivos:

a) Pravni poslovi inter vivos i mortis causa razlikuju se prema trenutku vezivanja i trenutku nastupa dejstva. Ugovorom bivaju stranke odmah vezane, dok testament ne vezuje ni samog zaveštaoca a još manje može vezivati postavljenog naslednika ili legatara, koji za ovo

²⁵⁾ Ferid-Firsching: Internationales Erbecht, 2. Auflage, Verlag C. H. Beck München, 1976. Band III Österreich, str. 52.

²⁶⁾ Lange, cd. str. 370 i ff.

²⁷⁾ Bartholomeyczik; cd. str. 118.

²⁸⁾ Dernburg; cd. str. 134.

²⁹⁾ Coing, cd. str. 130.

³⁰⁾ Hans Brox: Erbrecht, 1966. str. 80.

³¹⁾ Ferid-Firsching, cd. Band I Deutschland, str. 136.

³²⁾ Dr L. Marković: Nasledno pravo, Beograd, 1930. str. 215.

redovno ne zna. Testament ne menja svoje dejstvo time što je postavljenje uslovljeno, jer postoje pravila o tome koji se uslovi imaju ponoviti ako su se zbili još za života zaveštaoca. Argument da testament ne vezuje i kad se radi o uslovu, tj. ne vezuje odmah, je u tome, što kada ne vezuje u pogledu glavne stvari (postavljenja nasljednika) još manje može vezivati nekog u pogledu sporedne stvari, kao što je određivanje uslova. Pravni poslovi mortis causa, a kod nas testament, proizvodi dejstvo tek smrću zaveštaoca. Ako „testament” proizvodi dejstvo odmah po sačinjavanju, to biva samo saglasnošću volja ugovornika (zaveštaoca i postavljenog) a nikako na osnovu jednostrane naredbe poslednje volje. Prema tome, ima se i suditi s obzirom na taj sporazum stranaka da „testament” proizvodi dejstvo odmah. Drugim rečima, ima se iznaći disimulovan ugovor, koji ugovorne strane hoće.

b) Pravni poslovi inter vivos su kauzalni, tj. imaju određeni ekonomski cilj, dok kod testamenata nema kauze. Testamentalna raspolaganja su za zaveštaoca besplatna, jer je neprirodno da mrtav čovek primi naknadu. Traži li zaveštalc kakvu korist za sebe iz testamenta, osim u vidu naloga, onda je evidentno da se radi o pravnom poslu inter vivos. Ako je uslov njegovo izdržavanje, onda zaveštalc hoće da obezbedi doživotno izdržavanje a ne testira. S obzirom na tu okolnost mora da sledi i pravna kvalifikacija. I Nacrt zakona o obligacijama i ugovorima nalaže da se pri tumačenju spornih odredbi ima neka odredba tako razumeti kako se najbolje slaže sa svrhom, koju su stranke ugovornice imale u vidu zaključujući ugovor. Dakle, ne favor testamenti odnosno favor negotii, već shodno cilju koji se je želeo postići pravnim poslom, odnosno testamentom.

2) Uslov izdržavanja u korist zaveštaočevog bračnog druga ima se prosuđivati po istim kriterijumima, ako je testamentom predviđeno da se izdržavanje vrši odmah. Jer, ako uslovno postavljeni plaća unapred nasleđe, nije bitno da li to čini samom zaveštaocu ili nekom trećem, kojeg on odredi. Međutim, dopušten je uslov izdržavanja zaveštaočevog bračnog druga, s tim da se izdržavanje vrši posle momenta delacije, tj. kad testament proizvede dejstvo. U tom slučaju, bračni drug zaveštaoca je korisnik iz zaostavštine, odnosno korisnik iz ispunjenja uslova. Ovakvo raspolaganje u korist bračnog druga može da znači i bolje raspolaganje od samog nužnog dela, a po svojoj imovinskoj vrednosti može da znači i davanje veće od vrednosti cele zaostavštine. Aleatorni element je ovde prisutan u istoj meri u kojoj je prisutan i kod svakog ugovora o doživotnom izdržavanju. Već ta činjenica govori o tome koliko su ovakvi testamenti pogodni i upotrebljivi.

EST-CE QUE LA DÉSIGNATION DE L'HÉRITIÉR PAR LE
TESTAMENT PEUT ÊTRE CONDITIONNÉE PAR L'ENTRETIEN
DU TESTATEUR ET DE SON CONJOINT

— R é s u m é —

Dans l'introduction de cette étude l'auteur a souligné que cette question s'est posée dans la jurisprudence après l'adoption de la Loi fédérale sur les successions de 1955, que la théorie juridique n'a pas formulé son jugement sur cette question, et que la jurisprudence, généralement, par une réponse affirmative déforme gravement le testament en tant qu'acte juridique mortis causa.

Après avoir fait un exposé de l'attitude prise par la jurisprudence sur cette question, l'auteur analyse le motif chez le testament. En relation avec cette question il a signalé que l'entretien du testateur pour des raisons de solidarité familiale ou d'affection, qui existe entre les conjoints, peut être un motif valable pour tester au profit de la personne chargée de l'obligation alimentaire. Dans ce cas l'entretien apparaît réellement comme mobile moral et permis pour le droit de tester. La question est tout à fait différente quand le testateur introduit dans son domicile un tiers avec le devoir de l'entretenir et le désigne comme héritier en compensation de cette obligation. Dans ce cas le droit de tester n'est pas permis. En réalité il n'existe pas car le testateur ne veut pas d'un acte juridique mortis causa (testament), mais un acte juridique inter vivos (l'entretien).

L'auteur a exposé en détail les conditions potestatives concernant le testament. Il traite cette question au moyen des conditions potestatives permises, en attirant l'attention sur ce que l'on appelle les conditions de prestations. Ensuite il expose les conditions dites captatoires, conditiones implandae, causa datum, en ce qui concerne la question quand la condition doit être remplie, de la faute en cas de l'inexécution des conditions, quand l'obligation prévue est aussi la condition qui se rapporte au fait de savoir s'il s'agit d'une condition suspensive ou d'une condition résolutoire, comment considère la jurisprudence.

A la fin sont examinées les conséquences juridiques des conditions non-authentiques et en relation avec ce qui précède les questions relatives aux sanctions pour les conditions non-authentiques et de la simulation dans les testaments. L'auteur estime que toujours lorsque la condition est posée des prestations au testateur même qu'il s'agit d'un acte juridique inter vivos, et qu'il s'agit d'un tel acte aussi dans le cas de l'entretien du conjoint du testateur, s'il est prévu que l'entretien doit avoir lieu immédiatement après la confection du testament. L'entretien du conjoint du testateur en tant que condition est admis seulement dans le cas que l'entretien est effectué après le moment de la délation, car le testament à partir de cette époque oblige la personne désignée.

1950

1951

1952

1953

1954

1955

1956

1957

1958

1959

1960

1961

1962

1963

1964

1965

1966

1967

1968

1969

1970

1971

1972

1973

1974

1975

1976

1977

1978

1979

1980

1981

1982

1983

1984

1985

1986

1987

1988

1989

1990

1991

1992

1993

1994